

Ольга Миколаївна Кириченко,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної та прикладної психології,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

вул. Дворянська, 2, м. Одеса, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті розглядаються теоретичні аспекти вивчення самооцінки, проблема самооцінки в сучасній науці, її залежність від особистісних особливостей учнів, а також умови становлення самооцінки студентів у період навчання у ВНЗ. У результаті проведеного дослідження було виявлено особистісні особливості, пов'язані з заниженою самооцінкою (підозрлість, сумнівне ставлення до нового, стриманість, нерішучість, конформність, поступливість тощо), а також із завищеною (самовпевненість, самоконтроль, імпульсивність, незалежність, схильність до ризику і т.п.). Адекватна або висока самооцінка особистісних особливостей студентів сприятиме успішності їх навчальної діяльності.

Ключові слова: самооцінка, студенти, період навчання у ВНЗ.

Розбудова державності України, формування гуманного, демократичного суспільства висуває на передній план проблеми, пов'язані з формуванням всебічно розвиненої особистості, здатної адекватно сприймати зміни в суспільстві, проявляти власну активність у суспільному житті. Саме самооцінка особистості має важливе значення для успішної навчальної діяльності, професійної орієнтації, вибору життєвого шляху та усвідомлення себе в суспільстві. Від того, як особистість сприймає себе, залежить її майбутнє. Крім того, існують різні підходи до розуміння сутності самооцінки, а це свідчить про її складність і багатогранність як психологічного феномену.

Проблема вивчення самооцінки особистості розглядається у працях багатьох вітчизняних та закордонних вчених: А. Адлер, П.Б. Ганнушкін, Ю.Б. Гіппенрейтер, У. Джемс, М. Кляйн, С. Кросс, К. Левін, Р.Д. Ленг, Л. Мадсон, А. Маслоу, В.С. Мерлін, Леї Прескотт, К. Роджерс, Б. Скіннер, Т. Фігурські, Ф. Франкл, З. Фрейд, Х. Хекхаузен, Д. Уотсон, М. Чикжентміхалій, Е. Еріксон та ін.

Формування самооцінки особистості – одна з актуальних проблем досліджень в області психології й педагогіки, тому що впевненість кожної людини в собі відіграє колосальну роль в успіху всієї країни.

До розгляду різних аспектів психології самооцінки зверталися Б.Г. Ананьєв, Р. Бернс, Л.І. Божович, Л.В. Бороздіна, У. Джемс, А.В. Захарова, І.С. Кон, Л.М. Корнєєва, С. Куперсмит, А.І. Ліпкіна, Т.Л. Міронова, Р.Д. Ленг, А.А. Налчаджян, А.А. Реан, К. Роджерс, С.Л. Рубінштейн, Є.Т. Соколова, А.Г. Спіркін, В.В. Столін, І.І. Чеснокова й інші [5]. У роботах цих авторів приділяється увага не лише аналізу суті самосвідомості й самооцінки, але і її структурі, функціям, можливостям і закономірностям формування. Огляд літератури з цієї проблеми показує, що нині дослідження самооцінки особистості перетворилося на відносно самостійний напрям, але в той же час існують ще недостатньо вивчені аспекти.

Розгляд цих питань обумовив мету статті – проаналізувати і виявити особливості, які впливають на адекватність самооцінки. Для досягнення мети поставлено наступні задачі: провести аналіз стану вивченості проблеми самооцінки в сучасній науці; розкрити поняття самооцінки, її структуру, види та функції; виявити основні особливості самооцінки в студентському віці; розглянути умови становлення самооцінки студентів у період навчання у ВНЗ.

Методами дослідження виступили аналіз наукової літератури, тестування з використанням методик (методика багатofакторного дослідження особистості Р. Кетелла, експериментальне дослідження самооцінки особистості), спостереження, бесіда, математичні методи обробки отриманих даних (кореляційний аналіз).

У численних психологічних дослідженнях, присвячених юнацькому віку, найчастіше акцент робиться на питаннях розвитку самосвідомості й адекватної самооцінки, тому що саме цей вік є центральним періодом становлення світоглядної системи, деяких рис характеру й соціального інтелекту. Величезне значення мають ці питання, коли мова йде про студентів.

Процес формування особистості здійснюється в онтогенезі під впливом цілої низки факторів. Сформованість індивідуально-типологічних особливостей залежить як від природних задатків, так і від зовнішніх впливів. Студентський вік характеризується тим, що в цей період досягаються багато оптимумів розвитку інтелектуальних і фізичних сил, а відношення, яке змінюється до самого себе, офарблює всі дії. Фізичні дані, які мають таке велике значення в підлітковому віці, не втрачають своєї актуальності, але відходять на другий план, і на перше місце стають розумові здібності, знання, уміння й навички.

Необхідно, щоб освіта у вищій була спрямована на розвиток особистої рефлексії й готувала студентів до рішення проблем самовизначення. Треба намагатися підвищувати рівень самооцінки студентів для поліп-

шення працездатності, тому що завищена самооцінка й перебільшене почуття контролю над подіями можуть тлумачитися як егоцентризм [4].

Самооцінку можна розглядати, з одного боку, як найважливіше утворення особистості, яке бере безпосередню участь у регуляції людиною своєї поведінки і діяльності, як автономна характеристика особистості, її центральний компонент, який формується за активної участі самої особистості і відображає якісну своєрідність її внутрішнього світу. Головним елементом самооцінки є цінності.

Як важлива складова поведінки особистості, самооцінка впливає на формування образу соціальної дійсності, визначає характер контактів з нею, передбачає рівень довіри до різних джерел інформації, ставлення до них, забезпечує організацію зворотних зв'язків у всіх формах і видах взаємодії [1].

З іншого боку, самооцінка розглядається як стрижень процесу самосвідомості, показник рівня її розвитку. Самосвідомість посідає центральне місце у психічному житті особистості.

Тобто, зміст самооцінки має багато аспектів, так само складною й багатоаспектною є сама особистість. Він охоплює світ її моральних цінностей, стосунків, можливостей.

Саме від того, наскільки адекватно особистість сприймає себе в суспільстві, чи не занижує вона свою самооцінку, чи відчуває вона себе однією з його ланок, залежить її подальше існування. У психологічній літературі в якості найважливіших факторів генезису самооцінки розглядається спілкування з оточуючими, яке відбувається в суспільстві. Як відзначалось науковцями, суспільство – це «дух спілкування», що повинен бути загальним; воно об'єднує всіх людей, з якими можливо розмовляти [2].

Самооцінка відображає ступінь розвитку в індивіда почуття самоповаги, відчуття власної цінності і позитивного ставлення до всього того, що входить до сфери його Я. Тому низька самооцінка передбачає неприйняття себе, самозаперечення, негативне ставлення до своєї особистості. Крім того, самооцінка виявляється в усвідомлених судженнях індивіда, в яких він прагне визначити свою непересічну значущість.

Отже, самооцінка існує в структурі регуляції поведінки. Людина не завжди усвідомлює її присутність, але саме вона є основою порівняння себе і своїх можливостей з тими вимогами та завданнями, що висуваються різними ситуаціями соціальної взаємодії. Самооцінка надає специфічній спрямованості всьому процесові саморегулювання поведінки. Результат цього процесу прямо співвідноситься з адекватністю, стійкістю й глибиною самооцінки.

Самооцінці як особистісному утворенню відводиться центральне місце в загальному контексті формування свідомості особистості – її здібностей, можливостей, направленості, активності, суспільної значимості.

Критичним віком для розвитку самосвідомості і самооцінки, зокрема, є юнацький вік, в якому найбільш інтенсивно проходить процес самопізнання. Тому, з методологічної точки зору, ефективним є дослідження саме цього періоду в житті.

Нами було проведено психологічне дослідження 67 студентів 2-4 курсів психологічного відділення ОНУ ім. І.І. Мечникова з метою вивчення й виявлення особистісних особливостей, що впливають на адекватність самооцінки.

На початку роботи з досліджуваними була проведена бесіда про їх розуміння самооцінки як одного з чинників формування адекватної особистості.

Аналіз результатів «Експериментального дослідження самооцінки особистості» показав, що 30% досліджуваних мають занижену самооцінку, 38% – адекватну самооцінку, 32% – завищену. Далі до отриманих результатів був застосований кореляційний аналіз, на підставі котрого можна зробити наступні висновки.

Занижена самооцінка і підвищене критичне відношення до себе негативно пов'язані з такими особливостями, як підозрілість, сумнівне відношення до нового, скритність, стриманість, пригніченість у міжособових конфліктах, боязкість, нерішучість, конформність, м'якість, поступливість.

Завищена самооцінка і переоцінка себе позитивно пов'язані з такими якостями, як самолюбність, самоконтроль, самовпевненість, непоступливість, схильність до ризику, імпульсивність, самостійність, незалежність, відсутність потреби в підтримці інших, наполегливість, ділова спрямованість, емоційна стійкість, витриманість, рішучість, необачність, хитрість, честолюбство, обачність, агресивність, сміливість, збудливість, дратівливість. Це свідчить про те, що сильна вираженість цих якостей співпадає із завищеною самооцінкою, а завищена самооцінка може відповідати наявності цих якостей у високому ступені вираженості останніх.

З адекватною самооцінкою пов'язані наступні особистісні особливості з середньою мірою вираженості: консерватизм (підозрілість, сумнівне відношення до нового), інтраверсія (боязкість, орієнтація на внутрішній світ), конформність – домінантність (середня вираженість таких якостей, як поступливість, м'якість, домінування, владність), гіпотимія (відчуття провини, тривожність, невпевненість), висока зарозумілість (самолюбність, самоконтроль), високе супер-его (сильний характер, наполегливість), самодостатність (незалежність від групи, самостійність), реактивна урівноваженість (рішучість, необачність), дипломатичність (прозорливість, хитрість, обачність), сила – Я (емоційна стійкість, стриманість), незалежність (агресивність, сміливість, кмітливість), висока егонапруженість (збудливість, дратівливість).

У результаті проведеного дослідження були виявлені особистісні особливості, пов'язані із заниженою і завищеною самооцінкою; аналіз отриманих

результатів допоміг нам у визначенні тих особливостей, які можуть бути пов'язаними з адекватною самооцінкою.

У процесі роботи над дослідженням, а так само аналізуючи різні джерела інформації, ми дійшли висновку, що самооцінка безпосередньо впливає на успішність навчальної діяльності: усі автори єдині в думці негативного впливу заниженої і сильно завищеної самооцінки на успішність діяльності людини, у тому числі і навчальної. Виходячи з результатів нашого дослідження, можна говорити про те, що адекватна або висока самооцінка особистісних особливос-

тей студентів сприятиме успішності навчальної діяльності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розгляді впливу самооцінки на успішність професійної діяльності, оскільки цей аспект недостатньо висвітлений в психологічній літературі. Крім того, маємо на меті вивчити систему особистих стосунків студентів у групі для того, щоб цілеспрямовано їх формувати задля створення для кожного члена групи сприятливого емоційного клімату, а також для більшої продуктивності цілеспрямованої професійної діяльності. Розкривши сутність цих питань, ми зможемо застосувати результат в практичній діяльності психолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М.: Прогресс, – 1986.
2. Бурлачук В. Ф. Ещё раз к вопросу: что такое общество / В. Ф. Бурлачук // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2006. – №1. – С. 7-8.
3. Корнеева, Л. Н. Самооценка как механизм саморегуляции профессиональной деятельности / Л. Н. Корнеева // Вестник ЛГУ. 1989. – Вып. 4. – С. 96-97.

REFERENCES

1. Berns, R. (1986). *Razvitiye Ya-kontseptsii i vospitanie [Development of self-concept and education]*. Moscow: Progress [in Russian].
2. Burlachuk, V. F. (2006). *Escho raz k voprosu: chto takoe obschestvo [Revisiting the issue: what is society?]*. *Sotsiologiya: Teoriya, Metody, Marketing – Sociology: theory, methods and marketing*, 1, 7-8 [in Russian].
3. Korneeva, L. N. (1989). *Samootsenka kak mehanizm samoregulyatsii professionalnoy deyatel'nosti [Self-esteem as the mechanism of professional activity*

4. Шафажинская Н. Е. Личностная и профессиональная самооценка студента педуза / Н. Е. Шафажинская. – М. – 1986. – С. 153-154.
5. Ширапова Д. Д. Психологические факторы развития профессиональной самооценки студентов: фвтореф.дисс. ...канд.психол.наук / Д. Д. Ширапова. – СПб. – 2005. – С. 165-166.

self-regulation]. *Vestnik LGU – Bulletin of LSU*, 4, 96-97, [in Russian].

4. Shafazhinskaya, N. E. (1986). *Lichnostnaya i professionalnaya samootsenka studenta pedvuza [Personal and professional self-esteem of a pedagogical university student]*. Moscow [in Russian].

5. Shirapova, D. D. (2005). *Psichologicheskie faktory razvitiya professionalnoy samootsenki studentov [Psychological factors of the development of students' professional self-esteem]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Saint Petersburg [in Russian].

Ольга Николаевна Кириченко,

кандидат педагогических наук,

доцент кафедры социальной и прикладной психологии,

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,

ул. Дворянская, 2, г. Одеса, Украина

ИССЛЕДОВАНИЕ САМООЦЕНКИ СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ

Формирование самооценки личности – одна из актуальных проблем исследований в области психологии и педагогики, поскольку уверенность каждого человека в себе играет колоссальную роль в успехе всей страны. Именно самооценка личности имеет важное значение для успешной учебной деятельности, профессиональной ориентации, выбора жизненного пути и осознания себя в обществе. Существуют различные подходы к пониманию сущности самооценки, что свидетельствует о сложности и многогранности этого психологического феномена и о необходимости ее более детального изучения. Необходимо отметить, что самооценке как личностному образованию отводится центральное место в общем контексте формирования сознания личности – ее способностей, возможностей, направленности, активности, общественной значимости. Критическим возрастом для развития самосознания и самооценки является юношеский возраст, в котором наиболее интенсивно проходит процесс самопознания. Поэтому, с методологической точки зрения, эффективным является исследование именно этого периода в жизни. Нами было проведено психологическое исследование 67 студентов 2-4 курсов психологического отделения ОНУ им. И.И. Мечникова с целью изучения и выявления личностных особенностей, влияющих на адекватность самооценки. В результате проведенного исследования были выявлены личностные особенности, связанные с заниженной самооценкой (подозрительность, сомнительное отношение к новому,

скрытність, сдержанність, подавленність в міжличностних конфліктах, робіть, нерішительність, конформність, м'якість, уступчивість і т.п.), а також завищеної (самолюб'є, самоконтроль, самоуверенність, неуступчивість, схильність до ризику, імпульсивність, самостійність, незалежність, відсутність потреби в підтримці інших і т.д.). Аналіз отриманих результатів допоміг нам в визначенні тих особливостей, які можуть бути пов'язані з адекватною самооцінкою. Виходячи з результатів дослідження, можна говорити про те, що адекватна або висока самооцінка особливостей студентів буде сприяти успішності навчальної діяльності.

Ключеві слова: самооцінка, студенти, період навчання в ВУЗе.

Olha Kyrychenko,

*PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), associate professor,
Department of Social and Applied Psychology,
Odessa I. I. Mechnikov National University,
Dvoryanskaya Str., 2, Odessa, Ukraine*

RESEARCH OF STUDENTS-PSYCHOLOGISTS' SELF-ESTEEM

The formation of personality's self-esteem is one of topical issues of psychological and pedagogical research as long as self-confidence of every single person is of great importance for the whole country's success. It is personality's self-esteem which determines successful learning activity, professional orientation, choosing one's way of living and realization of oneself in a society. There are various approaches to understanding the essence of self-esteem, which indicates complicated and many-sided nature of this psychological phenomenon and the need for its detailed studying. It should be mentioned that self-esteem as a personal formation plays a key role in the general context of forming personal consciousness – one's capabilities, opportunities, orientations, performance, public importance. Youth is the critical age for the development of self-awareness and self-esteem; during this period, the process of self-cognition is the most intensive. That is why, from methodological point of view, it is necessary to investigate this very stage of human life. The carried out experiment involved 67 students of 2-4 years of studying at the sub-faculty of psychology. The study was aimed at determining personality characteristics affecting the adequacy of students' self-esteem. The study has made it possible to discover some personal features associated with low self-esteem (suspiciousness, doubtful attitude to new people and things, reserved character, unsociable demeanour, low spirits in interpersonal conflicts, shyness, indecisiveness, agreeableness, mild manner, compliance, etc.) as well as inflated self-esteem (pride, self-control, arrogance, stubbornness, risk proneness, impulsivity, self-dependence, independence, lack of need for others' support, etc.). Review of the results obtained facilitated determining the features that may be directly related to adequate self-esteem. Thus, adequate or positive self-esteem of students will facilitate the success of their learning activity.

Keywords: self-esteem, students, period of studies at higher educational institution.

Подано до редакції 10.04.2016